

PAPER DETAILS

TITLE: Asya'da Çin ve Rus Bölgeselciligi: Modern Ipek Yolu Projesi ve Avrasya Ekonomik Birliği

AUTHORS: Gökhan KATITAS

PAGES: 119-141

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/766053>

Asya'da Çin ve Rus Bölgeselciliği: Modern İpek Yolu Projesi ve Avrasya Ekonomik Birliği

Chinese and Russian Regionalism in Asia: Modern Silk Road Project and Eurasian Economic Union

Gökhan KATITAŞ*

Öz

2008 yılındaki küresel ekonomik kriz sonrasında uluslararası arenada Rusya'nın ve Çin'in görünürlüğü artmıştır. Bu bağlamda Rusya, Batı'nın eski Sovyet alanına nüfuz etmesini ve bu bölgeler ile işbirlikleri gerçekleştirmesini önlemeye yönelik politikalar uygulamaya çalışırken, sahip olduğu üretim kapasitesi ve sermaye miktarı ile dünyanın en büyük ekonomilerinden birini oluşturan Çin de ekonomik alandaki bu başarısını siyasi alana da taşımaya ve kendi etki alanını genişletmeye çalışmaktadır. Asya'da konumlanmış olan ve birbirleri ile çeşitli alanlarda işbirlikleri kuran, Batı hegemonyasına karşı Doğu cephesinin öncüsü olan bu iki devlet kendi jeopolitik ve jeoekonomik çıkarları doğrultusunda kıtada bölgeselleşme çabaları sarf etmektedirler. Rusya politik saikleri odak noktasına koyan, coğrafi sınırlamalarla hareket eden, dışa kapalı ve katı kurumsal mekanizmalara sahip olan ve ulus devlet merkezli olarak klasik bölgeselcilik anlayışı kapsamında hareket ederken; Çin ise ekonomik motivasyonları merkeze koyan, coğrafi sınır tanımayan, kapsayıcı ve esnek bir yapıda olan ve tüm aktörlere açık olarak yeni bölgeselleşme anlayışı çerçevesinde politikalarını uygulamaktadır. Bu mentalite doğrultusunda Rusya, 1990'ların ortasından itibaren oluşturulma sürecine giren ve 2015 yılında faaliyete geçen Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) ile eski Sovyet alanında bulunan devletlerin üzerinde nüfuzunu sürdürmeye ve bu ülkelerin kendisine bağımlılık durumlarını devam ettirmeye çalışırken; Çin de eski İpek Yolu coğrafyasını yeniden canlandırarak, Modern İpek Yolu (MİY) olarak da adlandırılan Tek Kuşak Tek Yol Projesi ile kendisini geniş bir alanda politik ve ekonomik olarak merkezi bir noktada konumlandırmaya çalışmaktadır. Bu çalışmada aynı coğrafyada bölgeselleşme pratiklerinde bulunan Çin'in ve Rusya'nın bölgeselleşme politikasının birbirlerinin tamamlayıcı mı yoksa birbirlerine rakip mi olduğu sorusu Modern İpek Yolu Projesi ve Avrasya Ekonomik Birliği oluşumları üzerinden, küresel arenadaki ihtiyaçları ve konumları da göz önünde bulundurularak, değerlendirilmeye çalışılmıştır. Buna göre, Çin'in sahip olduğu ekonomik avantajlar, diğer ülkeler ile olan görece pozitif ikili ilişkileri ve yeni bölgeselcilik anlayışı sayesinde MİY projesi, Rusya'nın ekonomik olarak vaatle bulunamaması, Batı ile olumsuz ilişkiler kurması ve bu nedenle dışa bağımlı hale gelmesi nedeniyle, bu ülkenin öncülüğündeki AEB oluşumunu kapsayan ve ona üstün gelen bir

* Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-Posta: gokhan.katitas@marmara.edu.tr

boyuta ulaşmıştır. Bununla birlikte Rusya ve Çin'in mevcut konjonktürde izlediği politikaların işbirlikçi olması nedeniyle, MİY ile AEB arasındaki ilişkinin tamamlayıcı yönü ağır basmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bölgeselcilik, Rusya, Çin, Asya, Avrasya Ekonomik Birliği, Modern İpek Yolu Projesi.

Abstract

Visibilities of Russia and China began to increase in international arena, after the 2008 Global Financial Crisis. Within this context, while Russia tries to imply policies to prevent Western influence toward ex-Soviet region and their cooperative initiatives with regional actors; China, who is one of the biggest economy in the world thanks to production capacity and its accumulation of capital, aims to raise its political effect and enhance sphere of influence as did in economic field. These two states, that are located in Asia, cooperate in various areas and lead Eastern frontier against to Western hegemony, make regionalization efforts in their own geopolitical and geoeconomical interests in the continent. On the one side, Russia adopts classical regionalism understanding which is shaped by political motivations, has geographical boundaries, exclusive and strict institutional mechanism, and eligible for nation-states; on the other hand China indigenises new regionalism approach that is surrounded by economical goals, has distanceless and borderless characteristics, inclusive and flexible mechanism, and open to all actors in international arena. In this direction, while Russia tries to maintain its influence over and dependency relationship with ex-Soviet countries through Eurasian Economic Union (EAEU) which is output of twenty years process; China aims to revive old Silk Road geography and puts itself in the center politically and economically via One Belt One Road Initiatives (OBOR), also known as Modern Silk Road Project. In this paper, China's and Russia's regionalism understandings had been evaluated within the scope whether they are cooperative or complementary by taking into consideration their needs and positions in international arena. As a result of this assessment, Chinese OBOR contains and overcomes Russian EAEU, thanks to its economical advantages, better bilateral and multilateral relations with other actors in the international society and inclusive regionalism understanding. By dint of these countries' converging policies in international issues, bilateral relationship of OBOR and EAEU turns the scale toward complementary situation.

Key Terms: Regionalism, Russia, China, Asia, Eurasian Economic Union, Modern Silk Road Project.

Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından oluşan ve dönemin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı George H.W. Bush tarafından Yeni Dünya Düzeni olarak adlandırılan uluslararası siyaset arenası, ABD'nin dünyanın tek süper gücü olduğunu ve dünya üzerindeki her bölgede nüfuz sahibi olduğunu ifade etmekteydi. Ancak geçen zaman içerisinde Ruanda ve Srebrenitsa gibi katliamları önleyemeyen, 11 Eylül saldırılarını öngöremeyen, Irak işgalinde başarısız olan, 2008 küresel ekonomik krizin ortaya çıkmasını engelleyemeyen ve tüm bunlardan zarar gören ABD'nin sözde üstünlüğü ve her bölgede yeteri kadar haiz olduğu düşünülen nüfuzu sorgulanmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin varisi olan Rusya Federasyonu'nun kendini toparlaması, gerçekleştirdiği çift haneli büyüme rakamları ile Çin'in uluslararası siyasette belirgin bir role sahip olması ve Brezilya, Hindistan ve Türkiye gibi birçok ülkenin ilerlemeler kaydetmesi; Soğuk Savaş sonrası meydana geldiği ifade edilen Yeni Dünya Düzeni'nin yeniden şekillendiği bir değişen dünya düzeninin varlığını ortaya koymaktadır. ABD ve Avrupa Birliği'nin (AB) başını çektiği Batı'nın karşısında Rusya ve Çin'in başını çektiği Doğu, kendi coğrafi alanlarında dış müdahalenin olmasını ve yabancı aktörlerin bölge meselelerine müdahale etmelerini istememektedir. Asya'da bulunan bu

iki devlet, Çinli lider Xi Jinping'in de dile getirdiği gibi Asya meselelerinin Asyalılar tarafından çözülmesi gerektiğine inanmaktadır.

Soğuk Savaş döneminde 1960'ların başından itibaren gergin ilişkilere sahip olan Çin ve Rusya, 21. yüzyılda ise bunun tam tersine uluslararası arenada birçok konuda ortak hareket etmektedir. 1994'te ortaklık anlaşması imzalayan iki devlet, 2001'de Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasını, 2012'de Stratejik İşbirliği Ortaklığı Anlaşmasını ve 2014'te Stratejik Ortaklık Anlaşmasını imzalamıştır. Uluslararası arenada attıkları adımlarda bu iki devlet birbirlerini desteklemektedir. Çin, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Ortadoğu'daki Suriye Krizi'nde Esad rejimini savunan politika izlemesini desteklemekte iken, Rusya da Çin'in Tayvan ve Güney Çin Denizi'ndeki politikalarına arka çıkmaktadır. Çok kutuplu dünya düzeninin savunucusu olan Çin ve Rusya, kendi ekonomik ve politik menfaatleri çerçevesinde Asya bölgesinde herhangi bir yabancı müdahalenin gerçekleşmesine karşı çıkmakta ve bu doğrultuda siyasalar izlemektedirler. Batı'nın bölgeye müdahalesi, sınır anlaşmazlıkları, terörizmle mücadele, yaptırımlara karşı alternatifler üretme ve kendi nüfuz alanlarını oluşturma doğrultusunda Asya'da kendi bölgeselcilik anlayışları çerçevesinde hareket eden bu iki devletten Çin tarihi İpek Yolu'nu yeniden canlandırarak Modern İpek Yolu Projesi'ni uygulamaya koyarken, Rusya da yaklaşık 20 yıllık bir sürecin çıktısı olan Avrasya Ekonomik Birliği'ni hayata geçirmiştir.

Aynı coğrafyada farklı saikler ile farklı hedefler için oluşturulan Modern İpek Yolu Projesi ve Avrasya Ekonomik Birliği bölgeselleşme girişimleri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çin, MİY ile gereksinim duyduğu enerji ihtiyacını karşılamak, üretim mallarının satışı için yeni pazarlara erişmek ve ekonomik alanda sahip olduğu nüfuzu politik alana da taşımak güdülerine sahip iken, Rusya ise AEB aracılığıyla yakın çevresi olarak değerlendirdiği eski Sovyet sahasını korumak, dış güçlerin bölgeye intikal etmesinin önüne geçmek ve kendi öncülüğünde yeni bir güç çemberi oluşturmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmamın amacı uluslararası arenada örtüşen menfaatleri doğrultusunda yakınsayan politikalar izleyen Çin ve Rusya'nın aynı coğrafyadaki bu bölgeselleşme girişimlerinin birbirlerini tamamlayan bir yapıda mı oldukları yoksa birbirlerine karşı rekabetçi bir karakteristiğe mi haiz oldukları sorusunu incelemektir. Bu çerçevede karşılaştırmalı olgu incelemesi, tarihsel yöntem ve bağıntısal inceleme yöntemlerinin uygulanacağı bu çalışmada, ilk olarak bölgeselcilik kavramı açıklanacak olup, konuya yönelik teorik yaklaşımlar ortaya koyulacaktır. Ardından Çin'in ve Rusya'nın bölgeselleşme anlayışları yer alıp, Modern İpek Yolu Projesi ile Avrasya Ekonomik Birliği'nin (AEB) oluşturulma süreçleri ve yapısal özellikleri sahip oldukları güdüler ile birlikte açıklanacaktır. Son olarak ise bu iki girişimin birbirleri ile olan ilişkisi Çin ve Rusya'nın dış politikaları çerçevesinde irdelenerek mevcut durum ile geleceğe yönelik çıkarımlar ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Bir Kavram Olarak Bölgeselcilik

Klasik anlamda “bölgeselcilik” belirli bir coğrafyada ekonomik, politik ve kültürel menfaatleri korumayı amaçlayan siyasi bir ideolojinin çıktısı olup, birbirine yakınsayan kimliklerin bir araya getirilmesi ile gerçekleştirilen, ortak duyguları ve hedefleri ifade eden yapılanma arzusuna verilen addır. Ulus devletlerin bölge motifi kapsamında ulus üstü bir yapı inşa ederek iç ve dış kaynakları en etkili bir biçimde kullanma gayesi ile oluşturulan bölgeselcilik yapılanmaları çok boyutlu politik inşaları ifade etmektedir. Zaman içerisinde değişen dünya düzeni ve artan karşılıklı bağımlılık neticesinde bölgeselcilik kavramının içeriğinde ve kapsamında bir takım başkalaşımalar meydana gelmiş ve “yeni bölgeselcilik” anlayışı ortaya çıkmıştır. Çok kutupluluğun modern şekli olarak nitelendirilen ve açık bölgeselcilik fikri çerçevesinde ekonomik karşılıklı bağımlılıkla uyumlu olan yeni bölgeselcilik anlayışı, çok boyutlu bir karaktere sahip olup devlet, devlet altı ve devlet dışı aktörlerin ekonomik, siyasi, çevresel, kültürel ve sosyal nitelikteki birçok alanda işbirliği yapma imkânına dikkat çekmektedir. Askeri ve siyasi bloklara esneklik kazandırma yetisine sahip olan bu anlayış, aktörleri hem rekabetçi hem de işbirlikçi pozisyona getiren özelliğe sahiptir (Björn Hettne vd, 1999). Karmaşık ilişkilere rağmen diplomasinin önünü açan bu düşünce tarzı, küreselleşme ve bölgeselleşme arasında optimum dengeyi sağlama arayışı içerisindedir. Batı kökenli düşüncelerin genele dayatılmasını eleştiren yeni bölgeselcilik; küreselciliğin coğrafi faktörlerin ve yerel unsurların önemini ve değerini azaltan karakterine karşı çıkarak bölgesel toplulukların, yerel kimliklerin ve kültürel değerlerin varlığını ve önemini vurgulamaktadır (Makarychev, 2013). Bu iki bölgeselcilik anlayışının yanı sıra düzlemsel açıdan bölge içi, bölgeler arası, bölgeler ötesi ve hibrid bölgeselcilik gibi farklı bölgeselcilik sınıflandırmaları da bulunmaktadır (Daha fazlası için bkz. Mehmetçik, 2019; 74-77).

Bölgeselcilik Üzerine Farklı Yaklaşımlar

Uluslararası ilişkiler disiplininde bölgeselcilik konusuna yönelik teorilerin birbirinden farklı iddiaları bulunmaktadır. Analiz seviyesine ve eylem mantığına göre değişkenlikler barındıran bu teoriler, bölgeselciliği norm temelli veya araçsal bir anlayış olarak ele almaktadır. Rasyonalist ve güç temelli yaklaşımlar bölgeselciliği devlet merkezli bir şekilde değerlendirmektedir. Rasyonalistler bölgeselciliği aktörlerin benzer dış problemlere yönelik aldıkları benzer kararlar neticesinde gerçekleşen girişim olarak nitelendirirken, güç temelli yaklaşımlar bölgeselciliği uluslararası ve bölgesel güç dağılımı ile açıklar. Realizm artan materyal kapasitenin kaçınılmaz bir sonucu olarak bölgesel hâkimiyet kurma çerçevesinde bölgeselciliği incelemektedir. Bölgesel hâkimiyetin büyük güç statüsü olduğunu kanıtlama noktasındaki değerine vurgu yapan realistler, bölgesel hegemonyayı küresel siyasette büyük güç olmanın bir gerekliliği olarak ele alırlar (Andrew Hurrell, 2016, s. 1-19; Mearsheimer, 2001). Bu açıdan bölgeselcilik bölgesel yönetim ya da bir işbirliği modeli yerine güç dağılımının salt bir aracı olarak görülmektedir. Hegemonik İstikrar Teorisi de konuyu benzer şekilde ele alarak bölgede veya bölge dışında bulunan güçlü devletlerin bölgesel mutemet rolünde hareket ederek ve var olan gerginlikleri gidererek kendi kontrollerinde bir entegrasyon sağlama arzusuna ve yeteneğine sahip olduklarını ileri sürmektedir (Gilpin,

1987, s. 87-90). Yine bu teori güçlü devletlerin ekonomik ve jeopolitik çıkarlar doğrultusunda bölgeselcilığın ortaya çıkışını kolaylaştıracağını belirterek, askeri müttefikliği güçlendirmek, komşu ülkelerde istikrarı sağlamak ya da yeni piyasalara, ucuz iş gücüne, enerji kaynaklarına erişebilmek için bölge inşasında bulunabileceklerini iddia etmektedir (Antkiewicz ve Whalley, 2005).

Liberal teoriler ise toplum merkezli bir açıdan bölgeselciligi ele alarak ekonomik ve toplumsal çıkarları girişimin başlangıç noktasına koymaktadır. Devletlerin bölgesel organizasyonlara uluslararası karar alma sürecinde erişebildiklerini ifade ederek yerel çıkarların önemine vurgu yapan liberaller, iç karar alma sürecine ve yerel aktörlerin eylem kapasitesine vurgu yapmaktadır (Milner, 1997). Neoliberal Kurumsalcılar devlet merkezli görüşü savunmaktadır. Uluslararası anarşinin varlığını kabul eden bu yaklaşımın savunucuları, aynı zamanda karşılıklı karmaşık bağımlılığa da dikkat çekmektedir (Keohane, 1984). Küreselleşmenin bölgeselcilığın oluşmasında motor kuvveti olduğu belirtilerek küresel piyasaların sınır geçişliliğini ve ekonomik bağlantıları arttırdığını ifade etmektedirler (Mistry, 2003). Bölgesel entegrasyonların piyasalara ve sermaye kaynaklarına erişim imkânını sağlamasının yanı sıra hem ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağladıklarını hem de toplumsal güvenliğe katkıda bulunduklarını ileri sürmektedirler.

Neofonksiyonalistler yerel aktörlerin bölgesel çabaların ardındaki temel itici güç olduğunu dile getirerek, devletlerin bölgeselcilikle ilgilenmesinin temel sebebi olarak ekonomik çıkarları göstermektedir. Ekonomik meselelerin devletlerin bir araya geleceği en kolay husus olduğuna vurgu yaparak, bu alanda yapılacak işbirliklerinin zaman içerisinde aktörlerin birbirlerini tanımasıyla diğer alanlara da sıçrama etkisi göstereceği ve böylelikle çeşitli entegrasyonların meydana geleceği iddia edilmektedir (Mattli, 1999). Bölgeselcilikten eşit derecede faydalanamayacak olan çıkar gruplarına, profesyonel birliklere, üretici gruplara ve işçi birliklerine vurguda bulunan neofonksiyonalistler, bölgesel aktörlerin ticari serbestleşmelerin hızlandırılması doğrultusunda, etkin bölgesel yapılanmaların oluşması için, egemenliklerinden taviz vermeleri hususunda devletlere baskıda bulunacaklarını ileri sürmektedir (Stone Sweet ve Caporaso, 1998). Hükümetlerarasıcılık ise devletlerin ve hükümetlerin bölgesel entegrasyon sürecinde etkin role sahip olduklarını belirterek, kendi jeopolitik çıkarları ile kendilerini destekleyen grupların ekonomik menfaatleri koruyacak şekilde karar alma sürecinde yer aldıklarını ifade etmektedir (Hoffman, 1982). Liberal Hükümetlerarasıcılık ise yerel çıkar gruplarına dikkat çekerek, bu grupların kendi siyasi ve ekonomik menfaatleri için bölgesel entegrasyon hususunda devletlere baskıda bulunacaklarını söylemektedir. Bu yaklaşıma göre hükümetler bölgesel düzeyde yerel çıkarların bekçisi ve denetçisi olarak hareket etmektedir (Moravcsik, 1991).

İnşacı yaklaşım ise bölgeselciligi, normlar, fikirler, kimlikler ve ideolojiler üzerinden değerlendirerek bu olguların bölgesel projelerle olan bağını incelemektedir. Bölgesel düzenleri fikirler ve kurallar paketi olarak nitelendiren inşacılar, ortak bağlara vurguda bulunmaktadır (Kupchan, 2014, s. 20). Başarılı bir bölgesel entegrasyonun toplumsal bir bilince gereksinim duyduğu belirtilerek ortak değerlerin ve normların, bölgesel kimliğin oluşmasını hızlandıracak

olan karşılıklı güveni oluşturmada ve çatışmaların ortadan kaldırılmasında, kritik faktörler olduklarını iddia etmektedirler (Acharya, 2001).

Asya'da Bölgeselcilik

Çağlar boyunca hegemon devletler tarafından kontrol altında tutulmaya çalışılan ve bu doğrultuda birçok güç mücadelesine ev sahipliği yapan Asya coğrafyası, günümüzde ikili ilişkiler ve bölgesel girişimler aracılığıyla güçlü devletler tarafından nüfuz altına alınmaya çalışılmaktadır. Soğuk Savaş döneminde ideolojik yüzleşmelere, kolonyal mücadelelere ve etnik çatışmalara şahitlik eden bu topraklar, günümüzde ABD, Rusya, Çin, Japonya ve Hindistan gibi ülkeler arasında gerçekleşen pasif meydan okumalara sahne olmaktadır.

Asya kıtası hali hazırda birçok probleme sahiptir ve bu problemler bölgede nüfuz alanı oluşturmak isteyen aktörlerin göz önünde bulundurması gereken hususlardır. Bölgede bulunan çoğu devlet zayıf hükümetlere sahiptir ve birçok devlet yoksullukla ve radikalizm ile mücadele etmektedir. Kimi devletler karada ve denizde sınır sorunları yüzünden anlaşmazlık halinde iken, bazı bölgelerde ise etnik çatışmalar vardır. Tarihsel mücadelelerden, işgal durumlarından ve ideolojik zıtlıklardan dolayı bu coğrafyada hâkimiyet kurmak veya devletleri bir araya getirmek oldukça güç bir misyondur.¹ Bu çerçevede Asya'da oluşturulacak bölgesel yapılanmaların sahip olması gereken ilk mesele bütün aktörlerin faydalanacağı ve birbirlerine muhtaç olduğu ekonomik işbirliğidir. Yoksulluk sınırında olan birçok devlet kendi değerlerine ve yapılarına uygun kalkınmacı model içerisinde yer almak isteyecektir. Mevcut olması gereken ikinci husus ise güvenli ortamın tesis edilmesidir. Birçok pasif yüzleşmeye ve çatışmaya haiz olan bölgede sorunları giderecek mekanizmaların bulunması elzemdir. Bu kapsamda karşılıklı güvenin oluşturulması ve iyi komşuluk ilişkilerinin kurulması gerekmektedir. Bölgesel yapılanmanın sahip olması gereken üçüncü nokta ise acil durum mekanizmasıdır. Bölgede meydana gelen birçok doğal afete ve acil duruma eksik yardım müdahale mekanizması ve malzemeler sebebiyle gerekli seviyede hızlı cevap verilememektedir. Dış müdahaleye karşı olan birçok Asyalı aktör, bölge meselelerinin bölgede bulunan aktörler tarafından çözüme kavuşturulması isteğine sahiptirler. Tarih boyunca rekabetçi karaktere haiz olan bölgesel aktörler ile oluşturulacak olan yapının, aktörlere ortaklık güdülerini ile beraber bu rekabetçi duyguları da sergilemelerine olanak tanıma seviyesi, yapının başarısında oldukça kritik bir role sahip olacaktır. Bu nitelikleri taşıyacak olan bölgeselcilik anlayışlarının başarılı ve uzun ömürlü olma ihtimalleri daha yüksek bir düzeyde olacaktır.

Son döneme kadar Asya'da öne çıkan bölgeselleşme pratiklerine örnek olarak Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) verilebilir. ASEAN, 1967 yılında Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'ın öncülüğünde Güneydoğu Asya'da barışı ve güvenliği sağlamak ve bunun uzantısı olarak bölgede ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişimi gerçekleştirmek için kurulmuştur (Moon, 2018). Örgüte ilerleyen süreçte sırasıyla Brunei (1984),

1 Çin'in Uygur özerk bölgesinde ve Rusya'nın Ural bölgesinde etnik çatışmalar söz konusudur. Çin-Hindistan mücadelesi, Pakistan-Hindistan çatışması, Kore yarımadasında yaşanan ideolojik restleşmeler ve Afganistan'daki terör olayları kıtada öne çıkan sorunlar arasındadır.

Vietnam (1995), Laos (1997), Myanmar (1997) ve Kamboçya (1999) da dâhil olmuştur. Soğuk Savaş döneminde güvenlik motivasyonu örgütte ön plana çıkarken, savaş sonrası dönemde ekonomik olarak dünyanın önemli oyuncularından birisi haline gelmiştir. Örgüt bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 2016 yılında %4,8, 2017 yılında ise %5,1'lik büyüme oranlarını yakalayarak Asya'da Çin ve Hindistan'dan sonra en fazla büyüyen üçüncü aktör konumundadır (OECD Development Centre, 2018). Bu büyüme başarısını yakalayan ASEAN, 2017 yılının başında dünyanın en büyük 7. Ekonomisi olma başarısını göstermiştir (Wood, 2017). Şangay İşbirliği Örgütü ise 1996 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın bir araya gelerek Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenliğin Derinleştirilmesi Anlaşması'nı imzalaması sonucu kurulmuştur. Bu anlaşma neticesinde Şangay Beşlisi olarak adlandırılan yapılanma, Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin ve Rusya'nın Batı'ya karşı yalnız kalmamak ve birlikte hareke edebilmek adına kurulmuş olup, 2001 yılında Özbekistan'ın da örgüte dâhil olmasıyla birlikte günümüzdeki ismini almıştır. ŞİÖ'nün amaçları terörizm ve radikalizm ile mücadele; güvenlik, ekonomi ve kültür alanlarında işbirliği yapmaktır (The Shanghai Cooperation Organisation, 2017). Güvenlik alanında Orta Asya güvenliğine odaklanan örgüt, ekonomik alanda enerji konusuna odaklanmaktadır. Kültürel anlamda ise üye ülkeler arasında yerel değerlerin örgüt içerisinde yayılması amaçlanmaktadır. Görüldüğü üzere, bölgede farklı saiklerle farklı aktörler tarafından birçok bölgeselleşme pratiği hayata geçirilmiş durumdadır. Bu aktörlerin temel motivasyonu ise bölgesel ölçekte var olan güçlerini küresel düzlemde yansıtmaktır (Daha fazlası için bkz. Karadeniz ve Oğuz Gök, 2019; 105).

Çin Bölgeselciliği

Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikasının temelinde kendi egemenliğini güvence altına almak, müttefiklik oluşturan yapılara dâhil olmamak ve diğer devletlerin iç işlerine müdahale etmemek prensipleri yer almaktadır. Değişen dünya siyaseti ve kendisinin kaydetmiş olduğu ilerlemeler bu dış politika prensiplerine yeni konseptler ilave etmesine neden olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından gerçekleşen bu ilavelerin başında Yeni Güvenlik Konsepti, Yeni Kalkınma Yaklaşımı, Yeni Medeniyet Anlayışı ve Yeni Dünyada Ahenk Konsepti gelmektedir. Komşuluk Diplomasisi olarak yazına dökülen bu politik tercihler; Çin'in, Batı'nın kapalı, bloklaşma ve müttefiklik esasına dayanan diplomasi yapılanmasının yerine, yenisidünya düzeni kapsamında çok boyutluluk ve çok kutupluluk karakterlerine sahip olan, ülkelerin ve grupların uyum içerisinde bulunduğu bir yapı oluşturma arzusunu ifade etmektedir (Aksu, 2016). Çin'in dış politikasında belirlemiş olduğu bu prensipler, ülkenin bölgeselcilik konusuna yaklaşımını da etkilemiş ve bölgesel entegrasyon kapsamında atılacak adımları şekillendirmiştir.

Çin Rüyası kapsamında uyumlu toplum, uyumlu dünya temelinde ulusal kalkınmayı hedefleyen; barışçıl kalkınma çerçevesinde bölgesel güvenliği sağlayarak ekonomik ilerlemeleri gerçekleştirmeyi amaç edinen; ve açık kapı/serbest ticaret söylemiyle piyasa temelli reformları hayata geçirerek ürün, sermaye ve işgücünün engellere maruz kalmadan serbestçe dolaşımını

hayata geçirmek isteyen (Hongyuan, Yun ve Qifa, 2012: 128) Çin'in bölgeselcilik anlayışı iki aşamaya ayrılmaktadır (Kolpakova ve Kuchinskaya, 2015, s. 111-112).

Birinci aşama 1990 yılından 2012 yılına kadar olan süreci kapsamaktadır. Bu dönemde Çin, pasif katılım hareket tarzını benimseyerek ekonomik ve ticari işbirlikleri ile serbest ticaret bölgelerine dahil olmaya başlamıştır. 1997 yılında Komünist Parti Kongresi'nde Başkan Jiang Zemin'in dile getirmiş olduğu söylemler, Çin'in bu dönemdeki bölgeselcilik anlayışını şekillendirmiştir. Çok taraflı diplomasiinin benimseneceğinin ve bölgedeki aktörlerle olan ilişkilerde 1960'lardan beri sergilenen düşmanca politik tavrın terkedilerek aktif bir şekilde bölgesel yapılanmalara dâhil olunacağını açıkladığı konuşma bölge ve dünya siyasetinin değişim noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak ASEAN ile etkileşime geçen Çin, 2001 yılında Şangay İşbirliği Örgütü'nün kuruluşuna ön ayak olarak ilk kez kendi inisiyatifi ile bölgede bir yapılanmanın oluşumunu gerçekleştirmiştir. 2002'de Güney Kore ve Japonya ile serbest ticaret bölgesi oluşturan, 2005'te Doğu ve Güney Asya arasındaki Güney-Kuzey işbirliğini başlatan ve 2006 yılında Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı'na katılan Çin, birçok ülke ile de ekonomik ortaklıklar oluşturmuştur.

Bu dönemde Çin, yenilikçi, pragmatist, açık tutumlu ve dayanışma yanlısı prensiplerini bölgeselcilik anlayışına entegre etmiştir (Xinhua, 2002). Ayrıca bölgeselciliği karşılıklı iyi niyet ve uyumlu bir arada var oluş çerçevesinde Asya'nın kalkınmasını sağlama; müzakere yoluyla karşılıklılık ve tüm tarafların kazancı doğrultusunda ortak bölgesel çıkarlar belirleme; reformcu yeni işbirlikleri üretme ve dışa açık bölgesel oluşumları hayata geçirme gibi gayelere sahip olmuştur. (Xiaotong ve Xiaouyue, 2014).

Çin bölgeselciliğinin ikinci aşaması ise 2012 yılında Çin Komünist Partisi'nin liderliğini devralan Xi Jinping'in ülkenin başına geçmesi ile başlamıştır. Derinlemesine işbirlikleri çerçevesinde ekonomik diplomasiyi ön plana çıkaran yeni lider, bölgeyi "ortak kadere sahip topluluk" ve "ortak çıkarlara sahip topluluk" söylemleri ile nitelendirmiştir (Zhang, 2018). Bölgesel işbirliğini bir topluluk inşası olarak değerlendirmeye başlayan ve tarihsel ve kültürel bağlar ile Asya'da derin entegrasyonu sağlamak isteyen Çin'in temel bölgeselcilik sloganı "Yi-Li", bir diğer deyişle ahlak ve çıkar kavramları etrafında şekillenmeye başlamıştır (Xiaotong ve Xiaouyue, 2014).

Çin bölgeselciliğinin karşısında ülkenin önündeki en büyük sorunlar Asya'nın ABD, Japonya, Rusya gibi birçok büyük devletin nüfuz kurmak istediği alan olması; Çin'in yükselişine Hindistan gibi bazı ülkelerin endişe ile bakması; ve Çin'in bölgede yer alan ülkeler ile sahip olduğu sınır anlaşmazlıklarıdır. Bu olumsuz havayı dağıtmak isteyen Çin, bölgedeki imajını düzeltmek için yumuşak güç araçlarından faydalanmakta ve bölgedeki aktörler ile kültürel aktiviteler ve eğitim programları düzenlemektedir. Bu doğrultuda Çin, Konfüçyus Enstitüleri kurmakta ve değişim programları uygulamaktadır. Konfüçyus Enstitülerinin kurulması 2004 yılından itibaren başlamış olup, ilk olarak Güney Kore'nin başkenti Seul'da açılmıştır. Ocak 2018 itibarıyla beş yüzü aşkın bir sayıya ulaşan ve bulundukları yerlerdeki üniversiteler ile ortaklaşa hareket eden bu enstitülere Çin yılda en az 100 bin dolar destekte bulunmaktadır. Değişim programları açısından Çin, 2017

yılında öğrenciler tarafından en çok tercih edilen üçüncü ülke konumuna ulaşmıştır. Yılda dört yüz binden fazla misafir öğrenciyi ağırlayan Çin'e en çok Güney Kore'den, ABD'den, Tayland'dan, Pakistan'dan ve Hindistan'dan öğrenciler gelmektedir (Albert, 2018). Aynı zamanda bölgedeki birçok ülke ile ikili ilişkiler kurarak stratejik ortaklıklar geliştiren Çin, bu ülkelere Chiang Mai Çoktarafli İnisiyatifi, Asya Altyapı ve Yatırım Bankası, İpek Yolu Altyapı Fonu gibi programlar ile sermaye aktarımında bulunarak hem kendisine yönelik şüpheleri ortadan kaldırmak hem de bölgedeki nüfuz rekabetinde avantajlı konuma erişmek istemektedir.

2012 yılından itibaren Çin bölgeselciliğinin temelinde yer alan karakteristik özellikleri ise şu şekildedir (Xiaotong ve Xiaoyue, 2014);

- Karşılıklı fayda çerçevesinde barışçıl işbirliğini sağlamak;
- Bölgesel entegrasyon sürecinde aktörlerin egemenliklerine saygı duymak;
- Bölgesel inisiyatiflerde proaktif katılımcı olmak yerine proaktif öncü olmak;
- Ekonomik entegrasyon ve bölgesel dağılım kapsamında taraf ülkelerde adım adım iç reformları gerçekleştirmek;
- Bölgenin tarihine ve yapısına uygun bir şekilde ahenk içerisinde bölgesel bir kimlik inşa etmek;
- Bölge içi ve bölgeler arası olmak üzere açık bölgeselcilik anlayışını benimsemek;
- Ticari alanda serbestleşmelerin önünü açmak;
- Ahlak-çıkar dengesinde ortak kadere ve menfaatlere sahip toplulukta gerçekçi bölgeselcilik politikaları izlemektir.

Bu veriler ışığında Çin bölgeselciliğinin yeni bölgeselcilik anlayışı kapsamına girecek şekilde, çok kutuplu dünya düzenini savunan, başka devletlerin iç işlerine müdahaleden kaçınan, siyasi ve askeri bloklaşmayı ve Batı tipi demokrasi dayatmasını reddeden bir yapıda olduğu ifade edilebilir. Bölgesel kısıtlamalara haiz olmak yerine, fonksiyonelliği ön plana çıkaran, dışa kapalı bir yapı yerine açık bir yapıyı öngören, kurumsallaşma ve normsal sınırlamalar yerine esnek ve duruma göre değiştirilebilen bir bölgeselcilik anlayışına sahip olan Çin'in, bu çerçevede uygulamaya koyduğu son girişimi, dünya siyaseti için de kritik bir rol üstlenme potansiyeline sahip olan ve bizim de ilerleyen bölümlerde detaylıca değineceğimiz Kuşak ve Yol Projesi, bir diğer adıyla Modern İpek Yolu Projesi'dir.

Rus Bölgeselciliği

Asya'ya, başta Batılı devletler olmak üzere, yabancı aktörlerin herhangi bir müdahalede bulunmasına ve bölgeyi tahakküm altına almasına karşıt bir pozisyonda olan Rusya'nın

bölgeselciliğe yaklaşımı 2000 yılında sırasıyla Şubat ve Nisan aylarında yayımlanmış olan Ulusal Güvenlik Konsepti (UGK) ve Askeri Doktrin (AD) belgelerinden yararlanılarak ortaya koyulabilir. Rusya'nın Asya'ya yönelik izleyeceği politikaların temelini oluşturan bu belgeler, Rusya'nın bölgede üstünlüğü yeniden ortaya koyması gerektiğini ifade etmektedir. ABD'nin ekonomik ve siyasi güç dağılımları ile donatılmış olan tek kutuplu dünya düzenine karşı, Rusya'nın da bir kutbunda yer aldığı çok kutuplu dünya düzeninin yeniden oluşturulmasının lüzumunun ifade edildiği bu belgeler; Asya'da Batı'nın oluşturmuş olduğu nüfuz alanlarının bölgede bulunan aktörlerle ikili ve/veya çoklu ilişkiler kurularak bertaraf edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Bugubaev, 2013).

Rusya, bölgeselciliği tarihsel bağlar ile mekânsal bir kapsamda değerlendirmektedir. Eski Sovyet coğrafyasında bulunan ülkeler üzerindeki etkiyi sürdürme gayesine sahip olan Rusya, dış güçlerin tehditlerine karşı iyi komşuluk ilişkileri ile bir kuşak meydana getirerek kendisine tampon bölge oluşturma arayışları içerisinde (Kacmarzski, 2017, s. 1359). Bölgeselciliği ekonomik söylemler ile politik amaçları gerçekleştirmek için kullanan Rusya Federasyonu, güvenlik ve savunma çerçevesinde konuyu kendi politikalarına yansıtmaktadır.

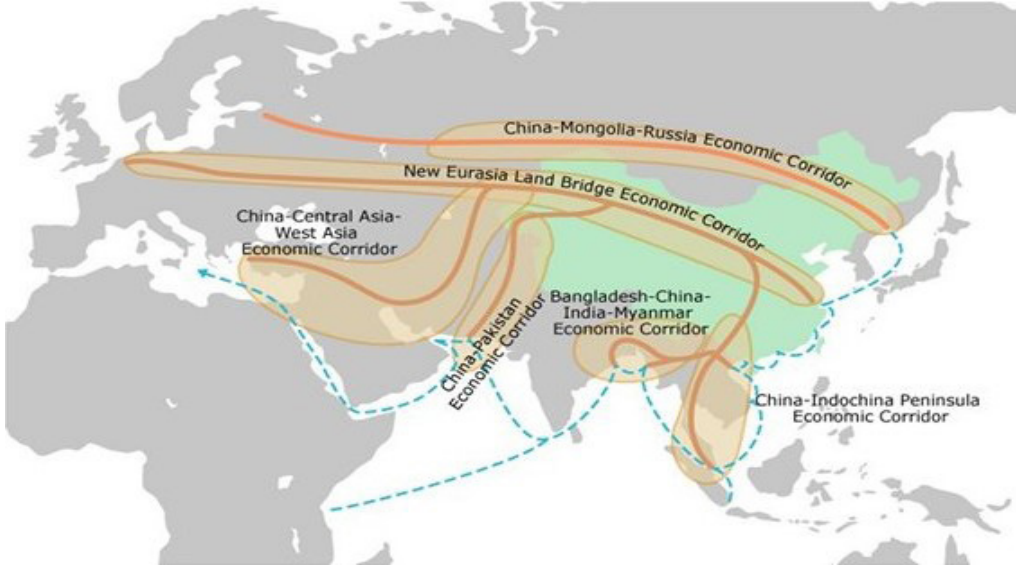
2008 yılında Gürcistan ile yaşadığı Güney Osetya ve Abhazya krizi sebebiyle Batı ile olan ilişkilerinde gerilimler yaşayan Rusya, 2014 yılında Ukrayna'ya bağlı olan Kırım'ı ilhak etmesinin ardından Batı tarafından yaptırımlara maruz kalmıştır. Yaşanan bu politik değişimin ardından Batı ile çatışan ve ilişkileri bozulan Rusya kendisine bir de Doğu Politikası belirleyerek batıdaki ve doğudaki aktörler ile sahip olduğu ilişkiyi dengeleme arayışlarına girmiş, başta Çin ve Güney Kore olmak üzere Asya'daki devletler ile olan ilişkisini artırmaya gayret etmiştir. Bu politikanın belirlenmesinde Batı'nın AB ve NATO aracılığıyla Rusya'nın kendisine ait doğal nüfuz alanı olarak gördüğü Ukrayna ve Gürcistan'ı kendi bünyelerine katma girişimleri etkili olmuştur. Doğal nüfuz alanı olarak gördüğü bu bölgelere olacak herhangi bir dış müdahaleyi kendisine kırmızı çizgisi olarak belirleyen Rusya, bu bölgede yer alan ülkeleri coğrafi yakınlık, ortak kimlik, tarihsel bağlar, sınır güvenliği, terörizm ve radikalizm ile mücadele, enerji teminatı, ticaret alanlarının oluşturulması gibi motivasyonlar ile kendi kontrolü altında kurulacak bölgesel yapılara dâhil etme gayesindedir (Katıtaş, 2018). Rusya'nın bölgede bir süper güç olduğunu ifade eden Putin, oluşturulacak yeni yapılanmalarla Orta Asya'daki tehditlerin bertaraf edileceğini ve ABD'nin etkinliğinin sona erdirileceğini söylemiştir (Bugubaev, 2013).

Klasik bölgeselcilik anlayışına sahip olduğu ifade edilebilecek olan Rusya, bölgeselciliği politik motivasyona sahip olan, ulus devlet merkezli olarak ele alan, coğrafi anlamda belirli yakın bölgelerde oluşturularak dışa kapalı bir karaktere haiz olan yapı şeklinde değerlendirmektedir. Rusya bu doğrultuda Bağımsız Devletler Topluluğu, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi yapılanmalara gitmiştir. Bölgeselcilik konusunda Rusya'nın en son uygulamaya döktüğü ve tarihsel tahayyülü olan Büyük Avrasya'nın hayata geçirilmesi açısından atılan önemli bir adım olarak gördüğü bölgesel yapılanma ise Avrasya Ekonomik Birliği'dir.

Modern İpek Yolu Projesi

Tarihsel olarak kökeni İlk Çağ'a kadar uzanan İpek Yolu, ilk kıtalararası ticaret yolu olma özelliğine sahip olup, kültürlerarası etkileşimde ve basit teknolojik ilerlemelerin kaydedilmesinde önemli bir role haiz olmuştur. Bu önem neticesinde birçok uygarlık bu yollar üzerinde hâkimiyet kurma mücadelesine girmiştir. Ancak Orta Çağ'da gerçekleşen coğrafi keşiflerin ardından yolun taşıdığı önem azalarak kaybolmuştur. Kavramın yeniden canlanması ise 2012 Kasım ayında Çin'in liderliğini devralan Xi Jinping'in, 2013 yılının sonlarına doğru Kazakistan'a gerçekleştirdiği ziyaret esnasında açıklamış olduğu proje ile gerçekleşmiştir. O dönemki konuşmasında "Bir Kuşak ve Bir Yol" olarak adlandırılan, Kuşak ve Yol Projesi olarak da çağrılan proje, birçok kesim tarafından Modern İpek Yolu şeklinde nitelendirilmiştir. Bu nitelendirmenin temelinde ise proje çerçevesinde belirtilen güzergâhların Tarihi İpek Yolu'nu anımsatması yatmaktadır.

Kuşak ve Yol Projesi, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un 2011'de dile getirdiği "Yeni İpek Yolu" vizyonuna bir cevap olarak Çin tarafından hayata geçirilen bir projedir (Fallon, 2015, s. 141). ABD'nin uluslararası arenada etkin olarak faaliyet gösteren IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarda reform yapmaktan kaçınması ve kendi hegemonik statüsünü sürdürme isteğine karşılık Çin, Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB)'ni kurmuştur. AAYB, MİY'in temel finansörü olarak hareket etmektedir. Böylece Çin küresel yönetiminde var olan kurumlarda yapılmayan ya da çok az seviyede yavaş bir şekilde yapılan reformlara karşılık kendi kurumlarını oluşturmaya başlamıştır. Projenin Asya merkezli bir girişim olduğunu belirten Çinli Lider Xi Jinping, MİY ile daha derin işbirliklerinin ve kalkınmacı politikaların hayata geçirileceğini dile getirmiştir (Qoraboyev, 2018, s. 108).

Harita 1. Modern İpek Yolu Güzergâhları

Kaynak: HKTDC Research, The Belt and Road Initiative, 2017.

Modern İpek Yolu projesi tek bir rota yerine birçok ekonomik koridora sahip olarak farklı güzergâhlardan geçmektedir. Girişim altı adet ekonomik koridora sahiptir. Bunlar; Yeni Avrasya Kara Köprüsü (Çin-Kazakistan-Rusya-Belarus-Polonya), Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar koridoru, Çin-Moğolistan-Rusya koridoru, Çin-Orta Asya-Batı Asya koridoru, Çin-Pakistan koridoru ve Çin-Hindin Yarımadası koridorudur. 72 ülkenin² yer aldığı proje için yüz milyarlarca dolarlık bir yatırım miktarına ulaşılırken, bu kaynağın karşılanmasında Çin Hükümeti'nin oluşturmuş olduğu İpek Yolu Projesi Fonu ile Asya Altyapı ve Yatırım Bankası önemli bir rol oynamaktadır.

Bir Çin inisiyatifi olan Modern İpek Yolu Projesi politikaların uyumlaştırılmasını, altyapı bağlantılarının oluşturulmasını, engelsiz ticareti, finansal entegrasyonu ve insan insana etkileşimleri sağlama gayesindedir. Çin Hükümeti tarafından ülkenin iki kanadı olarak nitelendirilen ve tamamlandığında bir kartal gibi daha yükseğe ve daha ileriye doğru ülkenin kanatlanacağı şeklinde tasavvura ön ayak olan (Ye, 2015: 219-220) proje, hem devletlerin hem de uluslararası yapılanmaların taraf olmasına açıktır. ASEAN+, Asya-Avrupa Zirvesi, Asya İşbirliği Diyalogu, Asya-Pasifik İşbirliği Forumu, Avrasya Ekonomik Birliği, Çin-Arap İşbirliği Forumu, Çin-Körfez İşbirliği Forumu, Orta Asya Bölgesel Ekonomik İşbirliği ile Şangay İşbirliği Örgütü gibi uluslararası forumlar ve örgütler bu projeye dâhil olmuşlardır. Bu yönüyle katılmak isteyen tüm aktörlere açık olan girişim, karşılıklılık, ortak çıkarlar doğrultusunda hareket etme, gelişmiş ticari ve yatırım ilişkileri oluşturma, altyapıları güçlendirme ve derin ekonomik birliktelikler kurma gibi özellikleri de bünyesinde barındırmaktadır.

Küresel bölgeselleşme girişimi olarak nitelendirilebilecek olan proje ile Çin, kendi kalkınmasının bölgeye yayılmasını, bölgesel istikrarın sağlanmasını, serbest ticaret bölgelerinin ve bölgesel güvenlik oluşumlarının hayata geçirilmesini arzu ettiğini belirtmektedir. Ayrıca MİY ile Çin'in küresel ekonomik büyümeyi sağlama, küresel güç dağılımını yeniden şekillendirme ve bölgesel işbirliklerinde yeni bir model pratiği üretme amaçlarına da sahip olduğu ifade edilmektedir (Lingliang, 2016). Kendisine yönelik olumsuz imaj sorununu çözmek ve var olan şüpheleri gidermek için Çin, bir takım stratejik politikalar izlemekte olup bu yönde söylemler ve pratikler üretmektedir. Ortak kader, ortak çıkar, uygarlıklar diyalogu, kamu yararı, küresel rüya, barışçıl kalkınma gibi söylemlerde bulunan Çin; yerel para birimlerinin kullanımını teşvik ederek, bölge ülkelerine imtiyazlı krediler vererek, dış yardımlarda bulunarak, yatırımlar yaparak, altyapı iyileştirmeleri gerçekleştirerek, teknoloji transferinde bulunarak ve piyasalara erişme imkânı sağlayarak bölgede var olan kendisine yönelik olumsuz görüşleri bertaraf etme ve projeye meşruluk sağlama gayretleri içerisinde. Çünkü uluslararası arenada MİY'in, Çin'in jeopolitik dış politika aracı olduğuna dair şüpheler bulunmaktadır. Bu şüphelere bir yanıt olarak Çin'in

2 Afganistan, Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Belarus, Butan, Bosna Hersek, Brunei, Bulgaristan, Kamboçya, Çin, Hırvatistan, Çekya, Mısır, Estonya, Etiyopya, Gürcistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İran, Irak, İsrail, Ürdün, Kazakistan, Kuveyt, Kırgızistan, Laos, Letonya, Lübnan, Litvanya, Makedonya, Madagaskar, Malezya, Maldivler, Moğolistan, Moldova, Karadağ, Fas, Myanmar, Nepal, Yeni Zelanda, Umman, Pakistan, Filistin, Panama, Filipinler, Polonya, Katar, Güney Kore, Romanya, Rusya, Suudi Arabistan, Sırbistan, Singapur, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, Sri Lanka, Suriye, Tacikistan, Tayland, Doğu Timur, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri, Özbekistan, Vietnam ve Yemen.

Dışişleri Bakanı Wang Yi, projenin çürümüş Soğuk Savaş mantalitesinin bir ürünü olarak değil, kapsayıcı işbirliği anlayışının bir çıktısı olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir (IISS, 2015).

Çin, Modern İpek Yolu Projesi çerçevesinde oluşturacağı bölgesel entegrasyon ve işbirlikleri ile ekonomik ve siyasi alanda birtakım çıkarlarını hayata geçirmek istemektedir. Ekonomik olarak, aşırı üretimde bulunduğu mallarının yeni piyasalara erişmesini isteyen Çin, aynı zamanda oluşturulacak olan taşıma hatları ile doğal kaynak bakımından zenginliğe sahip olan ülkeler ile etkileşime geçerek enerji gereksinimlerini gidermek gayesindedir. Kendisine bol alternatifli güzergâhlar ve kaynaklar oluşturan Çin, başta Batılı ülkeler olmak üzere herhangi bir aktöre aşırı bağımlı hale gelmekten de kaçınmayı hedeflemektedir. Siyasi olarak ise kuracağı ikili ve çok taraflı ilişkiler ile bölgedeki güç mücadelesinde avantajlı konuma geçmeyi isteyen ve ülkelere sağlamış olduğu kaynaklar ile onları kendisine bağımlı hale getirerek nüfuz alanlarını genişletmeyi arzulayan Çin, aynı zamanda gerçekleştirmiş olduğu birliktelikler neticesinde oluşturacağı tampon bölgeler ile güvenli bir hat kurarak olası dış saldırılardan da korunma amacındadır. Böylelikle Çin olası yaptırımlara ve ambargolara karşı kendisini güvence altına almaktadır.

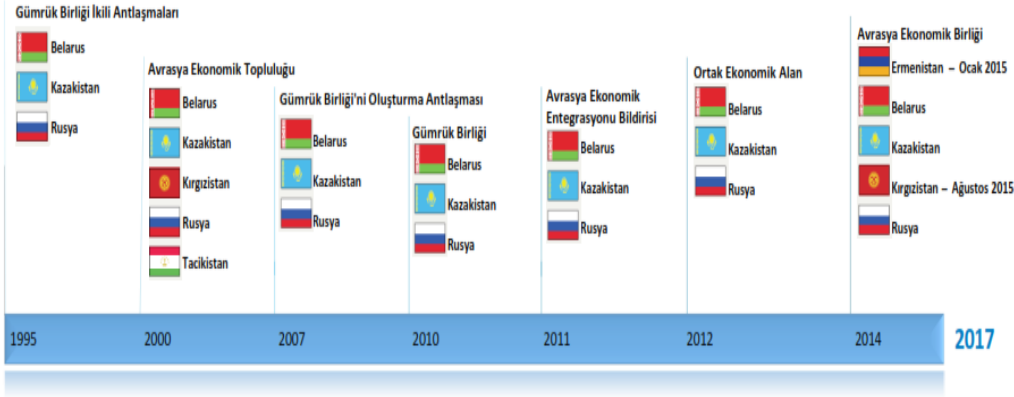
Çin, Modern İpek Yolu Projesi'nin hayata geçirirken herhangi bir kurumsal yapılanma yoluna gitmemektedir. Çin'in tercih etmekte olduğu bu politik yaklaşım bünyesinde birtakım stratejik avantajlar barındırmaktadır (Kacmarzski, 2017, s. 10). Bunlardan ilki, proje bünyesinde katı kurallar ve normlar belirlemekten kaçınan Çin'in, uygulama aşamasında birçok seçeneğe sahip olmasıdır. Bu sayede Çin, katılımcıdan katılımcıya farklı koşullar ve kurallar uygulama imkânına sahip olarak, katılımcı ile olan ikili ilişkilerinin düzeyine göre, engeller veya kolaylıklar oluşturabilecektir. İkinci avantaj, projenin kapsayıcılığı ile ilgilidir. Fiziki bölge temelini yerine fonksiyonel bir karaktere sahip olan proje, temel prensiplerin siyasi ve ekonomik koşullara göre yorumlanabilmesi olanağı tanımamasından dolayı katılım göstermek isteyen aktörlere herhangi bir yapısal kısıtlama getirmemektedir. Üçüncü avantaj ise Çin'in proje uygulama aşamasında iken yaşanabilecek aksaklıklara ve gecikmelere karşı kendisine bir açık kapı bırakmasıdır.

Zaman içerisinde bölgeselleşme anlayışında değişimler meydana gelmiştir. Önceleri devlet içi ve bölgesel olmak üzere ikili ayrıma tabi tutulan bölgeselleşme pratiklerinin, günümüzde üçüncü bir ayrım olarak küresel seviyede gerçekleştikleri de ifade edilmektedir (Leonova, 2016). Karşılıklı bağımlılığın ve güçlenen çok taraflı ilişkilerin vurgulandığı "küresel bölgeselleşme", uluslararası arenayı şekillendiren ve farklı bölgesel grupların etkileşimini içeren makro düzeydeki bir süreçtir (Troitsky 2009, s. 36– 37). Bu çerçevede farklı bölgeleri bir araya getiren ve birbirleri ile etkileşime geçmesini sağlayan MİY, bir küresel bölgeselleşme süreci olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu özellikleri sebebiyle her ne kadar küresel bölgeselleşme pratiği olarak görülse de, Modern İpek Yolu temelinde Asya merkezli bir yapılanma girişimidir. Proje kapsamında ilk büyük yatırım ve kredi anlaşmalarını 2014 yılında Orta Asya ülkeleri olan Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan ile sırasıyla \$30 milyar, \$15 milyar ve \$3 milyar büyüklüğünde olmak üzere imzalamıştır (CGIT, 2015). Aynı zamanda yine Asya ülkeleri olan Pakistan ve Endonezya ile de geniş çaplı anlaşmaların imzalandığı projenin finansmanının Çin Hükümeti kaynaklı İpek Yolu Projesi Fonu ile Asya Altyapı ve Yatırım Bankası tarafından sağlanmakta olması bu bölgeselcilik girişiminin

Asya temelinde olduğu göstermektedir. İnisiyatifin sahip olduğu bu karakterlerden dolayı, hem kesişen alanlarda nüfuz oluşturma çabalarından hem de bölgede kurulan ikili ilişkilerden dolayı Rusya ve Çin ilişkileri Asya'daki güç mücadelesinde oldukça kritik bir öneme sahiptir.

Avrasya Ekonomik Birliği

Sovyetler Birliği'nin yıkılışının ardından Avrasya bölgesinde oluşan liderlik ve yönetim boşluğunu, bu ülkenin varisi olan Rusya doldurmaya çalışmıştır. Bu dönemde yaşadığı ekonomik ve siyasi dönüşümden dolayı bölgede yeterince nüfuza sahip olamayan ülkenin bu durumundan istifade etmek isteyen Batılı aktörler, hem Rusya'yı çevrelemek hem de zengin doğal kaynaklara haiz olan bölgeden faydalanabilmek için siyasi manevralarda bulunmaya çalışmışlardır. Rusya bölgedeki tarihsel nüfuzunu muhafaza etmek için 1991 yılında Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkeler ile Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurmuştur. Ancak, ekonomik atılımların gerçekleştirilememesi, Ukrayna ve Gürcistan gibi kimi üyelerin Batı ile yakınlaşma istekleri ve Rusya'nın izlediği politikaların hegemonik çerçevede olması sebebiyle beklenen başarı elde edilememiştir. Dünya'nın kontrol edilmesi en zor coğrafyası olarak nitelendirilen (Brzezinski, 2010, s. 52-53) Avrasya bölgesinin kalkınmasına yönelik hem Rusya tarafından hem de diğer bölge aktörleri tarafından bölgesel girişimler olmuştur.

Şekil 1. AEB'ye Doğru Giden Süreç

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

1994 yılında Lomonosov Moskova Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, dünyadaki karşılıklı bağımlılığa vurguda bulunarak kritik ekonomik sektörlerde birlikte hareket edilmesi gerektiğini belirten Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Avrasya Birliği'nin oluşturulması söyleminde bulunmuştur (Eurasian Economic Commission, 2015, s. 7). Coğrafyada bulunan ülkeler arası entegrasyonun gerekliliğine vurguda bulunan bu söylem ilk aşamada Kazakistan

ile birlikte yalnızca Rusya ve Belarus destek vermiştir. Bu ortak irade doğrultusunda 1995 yılında ticari işbirliklerini kolaylaştırmayı, malların serbest dolaşımını ve adil rekabeti öngören Gümrük Birliği İkili Anlaşmaları imzalanmıştır. 1996 yılında kapsamı genişletilen bu işbirliğine Kırgızistan dâhil olurken, 1998 yılında da Tacikistan katılım göstermiştir.

2000 yılında Rusya, Kazakistan, Belarus, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından kurucu anlaşması imzalanan ve 2001 yılında yürürlüğe giren Avrasya Ekonomik Topluluğu (EurAsEC)) ile bölgede yeni bir bölgesel entegrasyon aşamasına geçilmiştir. Taraf devletler arası gümrük birliğinin sağlanmasını ve ortak ekonomik pazarın oluşturulmasını hayata geçirme saikleriyle kurulan bu yapılanmaya 2002 yılında Ukrayna ve Moldova, 2003 yılında Ermenistan gözlemci üye sıfatıyla dâhil olmuşlardır (Şanlı, 2008, s. 24). EurAsEC'in temel amaçları ise ortak döviz kuru uygulamasına geçebilmek, taraf devletlerarası ulaşım ve alt yapı sistemleri oluşturmak, mal ve hizmetlerin serbestçe dolaşımını sağlayacak yasaları hazırlamak, ortak enerji piyasasını inşa etmek ile eğitim ve sağlık gibi sektörlerde örgüt içi asgari bir seviyeye ulaşmaktır (Kibar, 2007, s. 1). Örgütün hedefleri doğrultusunda 2006 yılında Gümrük Birliği Komisyonu Anlaşması, 2007 yılında Gümrük Birliği Formasyonu Anlaşması imzalanmıştır. Rusya, Kazakistan ve Belarus her iki anlaşmaya da katılırken, Ukrayna ilk anlaşmaya dâhil olmuş, ikinci anlaşmaya ise katılım göstermemiştir. Ukrayna'nın bu politik tercihinin arkasında Batı ile olan ilişkileri ilerleterek Batı yanlısı politikalar izlemeyi seçmesi yer almıştır. Bu iki anlaşmaya da taraf olan Rusya, Kazakistan ve Belarus 2010 yılında Gümrük Birliği'ni inşa etmiştir. Böylelikle ulus üstü bir yapıya, ekonomik faaliyetler, ticari kotaların belirlenmesi, vergi ve tarifelerin yapısı gibi konularda yetki devri gerçekleştirilmiştir (Eurasian Economic Commission, 2015, s. 20). 2011 yılında Avrasya Ekonomik Entegrasyon Bildirisi'ni imzalayan bu üç ülke, 2012 yılında ise mal, hizmet, sermaye ve işgücünün serbestçe dolaşımına imkân veren Ortak Ekonomik Alan (CES)'i oluşturmuşlardır.

29 Mayıs 2014'te ise, yaklaşık 20 yıllık bir sürecin ardından, Rusya, Kazakistan ve Belarus tarafından Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan oluşumları çerçevesinde, 2015 yılının Ocak ayında yürürlüğe girecek olan, Avrasya Ekonomik Birliği (AEB)'nin kurucu anlaşması imzalanmıştır. Aynı yılın Ekim ayında Ermenistan, Aralık ayında Kırgızistan örgüte taraf olacakları imzaları atmışlardır.

Taraf ülkelerin benzer yapıları, ortak geçmişe, tamamlayıcı özelliklere ve kesişen sorunlara sahip olduğu AEB'nin temel amaçları üye ülkelerin ekonomilerinin entegrasyonunu mal, hizmet, enerji ve işgücü gibi araçlar için tek bir pazar oluşturarak sağlamak; üye ülkelerin para ve finans politikalarını uyumlaştırmak; bölgenin modernizasyonunu gerçekleştirmek ve uluslararası arenada bölge ülkelerini rekabetçi bir konuma ulaştırmaktır (Putin, 2011). Bölgede zayıf ekonomileri güçlendirerek bu ülkelerin istikrarlı bir yapıya kavuşmasını gerçekleştirebilmek için katılımcı ülkeler arasında dış ticareti geliştirmek isteyen örgüt, küresel piyasalarda etkin bir konuma yükselmeyi hedeflemektedir.

Rusya tarihsel olarak Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlama tahayyülüne sahiptir. Lisbon'dan Vladivostok'a kadar uzanan bir Büyük Avrupa hayaline sahip olan ülke, Batı ve Orta Avrupa'da

Avrupa Birliği ile Asya'da Avrasya Birliği'nin birleştiği, merkezinde kendisinin bulunduğu siyasi hedeflere sahiptir. Bu Büyük Avrupa tahayyülü, Putin ile birlikte Büyük Avrasya tahayyülüne dönüşmüştür. Geniş entegrasyon yapısının merkezine AEB'yi koyan Rus lider, ASEAN ve Şangay İşbirliği Örgütü'nü de kapsayacak şekilde, Çin, Hindistan, İran ve Pakistan gibi Asya'nın önde gelen ülkelerini bu yapıya katılmaları için davet etmiştir (Putin, 2016).

Batısında AB öncülüğünde Trans Atlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı, Doğusunda ABD liderliğinde Trans Pasifik Ortaklığı ve Güneyinde Modern İpek Yolu gibi ekonomik girişimlere bir cevap olarak AEB'yi kuran Rusya'nın örgütü hayata geçirmesinin perde arkasında siyasi gerekçeler bulunmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında Orta Asya'ya yönelik siyasi politikalar belirlemeye başlayan Batılı aktörler, Rusya'nın tarihsel nüfuz alanı olarak gördükleri bölgede üstünlüğü ele geçirme çabası içerisine girmiştir. Bu doğrultuda AB ve NATO, Gürcistan, Ukrayna ve Moldova'yı kendi ittifaklarına dâhil etmeye çalışmıştır. Gürcistan'daki Gül Devrimi ile Ukrayna'daki Turuncu Devrim'in Batı tarafından organize edildiğini düşünen Rusya (Gorenburg, 2014, s. 1-6), NATO'nun Gürcistan'ı kendi tarafına çekme girişimleri üzerine 2008 yılında Güney Osetya'ya ve Abhazya'ya operasyonlar düzenleyerek bu iki bölgenin özerk bir yapıya kavuşmasını sağlamış, Batı'ya bu coğrafyanın kendi kontrolü altında olduğu mesajını vermiştir. 2009 yılında Polonya'nın AB desteğiyle Belarus'taki terör olaylarını desteklediğini düşünen Rusya, bu dönemde gerçekleştirdiği askeri tatbikat esnasında nükleer silahlar ile Varşova'yı vuran bir operasyon düzenleyerek açık bir göndermede bulunmuştur (Frear, Kulesa ve Kearns, 2014). 2014 yılında Ukrayna'nın AEB yerine AB'ye katılacağı yönünde beyanlar vermesi ve bu söylemlerin uygulamaya geçmek üzere olmasına karşılık Kırım'ı ilhak eden Rusya, her ne pahasına olursa olsun kendi nüfuz alanına müdahale olduğu takdirde savaşa hazır olduğunu uluslararası arenaya göstermiştir.

Eski Sovyet coğrafyasını kendi yaşam sahası olarak değerlendiren Rusya, AEB ile birlikte ortak dil, ortak kültür ve ortak tarih temalarını ön plana çıkararak; tüm katılımcı aktörlere ekonomik kalkınma vaadinde bulunarak; enerji piyasasında imtiyazlı fiyatlar sunarak ve alt yapılarında yenilikler yapmayı söz vererek, kendi etrafında blok oluşturmayı amaçlamaktadır (Putin, 2016). Başta AB ve NATO olmak üzere bölgeye dış aktörlerin nüfuz etmelerinin ve kendi değerlerini yaymalarının önüne geçmek isteyen Rusya, AEB'yi çok kutuplu dünya düzeninde AB, ABD ve Çin'e rakip olacak bir kutup haline getirme çabası içerisinde.

AEB küresel normlara ve kurallara sahip olan, uluslararası bir yasal çerçeve barındıran bir kurucu anlaşmaya sahiptir. Örgüte üye olan devletlerin davranışlarını şekillendiren ve kısıtlayan normlar içeren bu yapıda, karmaşık ve üst düzey resmiyet gerektiren bir karar alma mekanizması mevcuttur. AEB'de herhangi bir karar alınabilmesi için oy birliği gerekmektedir (Eurasian Commission, 2015). Oluşumun sahip olduğu bu katı kurallar dizisi Rusya'nın bölgeselciliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Üye ülkelere yasal prosedürler konusunda herhangi bir manevra ve yorumlama alanı bırakmayan Rusya, ekonomik söylemler ile oluşturduğu dışa kapalı ve savunmacı karaktere haiz bu politik yapı sayesinde örgütün tek sözcüsü olarak hareket etme imkânı bulmaktadır (Daha fazlası için bkz. Alım ve Aksu, 2019; 6-9). Dış müdahalelerin

gerçekleşmemesi adına bu yolu izleyen Rusya'nın söylemlerindeki tarihsel ve coğrafi kısıtlamalar klasik bölgeselcilik anlayışının yansımasıdır.

Modern İpek Yolu ve Avrasya Ekonomik Birliği Karşılaştırması

Asya kıtasında filizlenen iki bölgeselcilik girişimi olan Çin önderliğindeki Modern İpek Yolu Projesi ile Rusya öncülüğündeki Avrasya Ekonomik Birliği, 2015 yılının Mayıs ayında bir işbirliği anlaşması imzalamıştır. Avrasya coğrafyasının iki büyük devinin böyle bir birlikteliğe gitme yönünde irade beyanında bulunmaları küresel siyaset açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bununla beraber, kesişen birçok alana yönelik kendi politikaları doğrultusunda çıkarları bulunan Çin ve Rusya'nın liderliklerini yaptıkları bölgeselcilik girişimlerinin birbirleri ile tamamlayıcı bir yapıda mı yoksa rekabet halinde mi olacakları önemli bir konuyu oluşturmaktadır.

Tablo 1. Modern İpek Yolu – Avrasya Ekonomik Birliği Arasındaki Farklılıklar

Modern İpek Yolu – Avrasya Ekonomik Birliği Arasındaki Farklılıklar	
Modern İpek Yolu	Avrasya Ekonomik Birliği
Yeni Bölgeselcilik Anlayışı	Klasik Bölgeselcilik Anlayışı
Açık – Kapsayıcı Yapı	Kapalı-Dışlayıcı Yapı
Tüm Aktörlere Açık Bir Oluşum	Devletlerarası Bir Oluşum
Kurumsal Olmayan Esnek Bir Yapı	Kurumsal Çerçeve Katı Kurallara Bağlı Bir Yapı
Ekonomik Ağırlıklı Örgütlenme	Siyasi Ağırlıklı Örgütlenme
Ulus/Etnik İnşa Etme Saiklerine Sahip Değil	Etnik Bir İnşa Etme/Koruma Güdülerini Taşıma
Askeri Yapılanma Yok	Uzun Dönemde Askeri İşbirliği Oluşturma Potansiyeli

MİY Çin'in yeni bölgeselcilik anlayışı çerçevesinde açık ve kapsayıcı bir yapıya sahip olan ve herhangi bir bölgesel sınırlamaya tabi olmayan bir girişim iken; AEB Rusya'nın klasik bölgeselcilik anlayışı kapsamında eski Sovyet coğrafyasına giren ülkeleri bünyesine katmaya çalışan, bölgesel bir kısıtlama içeren dışlayıcı ve dışa kapalı bir örgütlenmedir. MİY bölgeselleşmesine uluslararası arenanın tüm aktörleri taraf olarak katılma imkânına haizdir. Ancak AEB'de bu durum geçerli değildir, yalnızca devletler taraf olabilmektedir. MİY herhangi bir kurallar ve normlar dizisine sahip olmayıp esnek, yorumlamaya açık bir işleyiş mekanizmasına sahiptir. AEB ise bir kurucu anlaşma ile uygulamaya dökülmüş olan, işleyiş mekanizması kurallar ile açıklanan, herhangi bir yorumlamaya mahal vermeyen katı bir yapıdadır. Projenin hedefleri gereği herhangi bir ulus veya etnik bir yapıyı koruma amacına sahip olamayan ve ekonomik yönü ağır basan MİY'e karşılık AEB Rusya tarafından Slav ırkının lideri olma amacını güden³, eski Sovyet mirasını ve kültürünü yaşatmayı hedefleyen, Batı'nın bölgeye nüfuzunu engellemeye çalışan politik yönü daha ağır

3 Öyle ki Belarus bir Slav ülkesi olup nüfusunun yaklaşık %9'u Rus kökenlidir. Bu oran Kırgızistan'da %6,5; Kazakistan'da %20; Ermenistan'da ise %0,5 dolaylarındadır. Bu nüfus oranı Rusça konuşanlar noktasında çok daha yüksek seviyelerdedir. Daha fazlası için bkz. Olga Talal, "Russian national minorities in Post-Soviet states: Various manifestations of state-minority relations." 9th ECPR General Conference, Université de Montréal, Montreal, 26-29 August 2015.

basan bir yapılanmadır. Bu kapsamda MİY herhangi bir askeri işbirliği amacına sahip değilken, AEB zaman içerisinde çok kutuplu dünyada yer sahibi olabilmek için böyle bir potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır.

MİY ile AEB çerçevesinde Çin ve Rusya birtakım benzer yönleri sahiptirler. İki bölgeselcilik girişimi de ticari engelleri ortadan kaldırmak, para ve finans politikalarını zaman içerisinde uyumlaştırmak, karşılıklı faydayı sağlamak, bölge istikrarına katkıda bulunmak, birlikte kalkınma söylemine sahip olmak, yeni piyasalara erişmek, herhangi bir yaptırıma veya ambargoya karşı alternatifler oluşturmak, kültürel etkileşimlerde bulunmak, aktörleri yapıya kazandırmak için imtiyazlı kredi veya enerji fiyatları sunmak gibi hususlarda birbirlerine yakınsayan özelliklere sahiptirler.

Ortak kader ve ortak çıkar söylemleriyle daha çok aktörü MİY'in yapısına dâhil etmeye çaba sarf eden Çin, böylelikle bölgedeki sahip olduğu olumsuz imajı ortadan kaldırmak, bölge güvenliğini sağlamak ve sürdürülebilir enerji hedefini gerçekleştirmek istemektedir. Rusya ise ortak dil ve ortak kültür söylemleriyle belirli bir kesime hitap etmekte olup, bu kesimde yer alan tüm aktörleri AEB bünyesine katmak istemektedir. Böylelikle herhangi bir yabancı aktörün bölgeye müdahale etmesini engelleme arzusunda olan Rusya, yaşam sahası olarak gördüğü alanda bir blok oluşturmayı amaçlamaktadır. Ancak Rusya'nın bu düşünceleri henüz hayata geçebilmiş değildir. Birlik üyeleri uluslararası arenada meydana gelen olaylarda ortak hareket etmemekte olup örgüt bu noktada başarısızlık emareleri göstermektedir. Rusya, AEB adına Çin ile MİY projesi kapsamında işbirliği anlaşmasına varmasına rağmen, bu imzadan kısa bir süre sonra ikili ilişkiler kapsamında Kazakistan Çin ile proje çerçevesinde alt yapısını geliştirecek anlaşmayı imzalamıştır (Kinyakin, 2016, s. 467). Ukrayna ile Rusya'nın Kırım yüzünden anlaşmazlık yaşaması nedeniyle AB ile Rusya'nın karşılıklı ambargo uygulaması üye ülkelerin bir diğer anlaşmazlık konusunu oluşturmaktadır. AB ile iyi ikili ticari ilişkilere sahip olan Belarus ve Kazakistan bir yandan kendi ülkeleri üzerinden AB mallarının Rusya'ya geçişini sağlamaktayken, diğer yandan Rusya tarafından Ukrayna'ya yönelik yaptırımlar uygulanmasına karşın AEB'nin diğer üyeleri, ülke ile ticari etkileşimlerini sürdürmektedir (Crisis Group, 2016, s. 12). Benzer şekilde Rusya, Türkiye ile yaşadığı uçak düşürme olayından sonra başta tarım ve turizm olmak üzere ikili ilişkileri askıya alırken, bu dönemde AEB üyeleri olan Kazakistan ve Kırgızistan, Türkiye ile sahip oldukları siyasi ve ticari ilişkileri devam ettirmiştir. Siyasi noktadaki birlik olamama sorununun yanı sıra AEB'de gümrük birliğinden kaynaklı olarak Rusya haricindeki diğer üyeler hem ticari kayıp hem de ekonomik zarara uğramaktadır. Bu durumdan en çok Belarus ve Kırgızistan etkilenirken, bu iki ülke gerçekleştirdikleri bavul ticareti ve gurbetçi havaleleri gelirlerinden mal, hizmet, işgücü ve sermaye dolaşımının serbestleşmesinden dolayı mahrum kalmaktadır (Pavlov, 2011, s. 73-74). AEB'nin içinde bulunduğu bu şartlardan dolayı MİY ile rekabetten ziyade, kendi varlığını devam ettirecek ve etkinliğini arttırabilecek bir seçenek olan tamamlayıcı bir şekilde hareket etmesi daha rasyonel bir tercih olacaktır.

Çin ve Rusya, MİY ve AEB kapsamında ortak hareket etmeleri durumunda birçok avantaja sahip olacaklardır. Çin, proje kapsamında Rusya ile birlikte hareket etmeyi sürdürürse, kâr

oranını yükseltme, bölgesel sorunları daha kolay bir şekilde aşma, ekonomik koridorlar boyunca risklerle ve terörle daha başarılı bir şekilde mücadele etme ve eski Sovyet coğrafyasına daha rahat bir şekilde erişebilme imkânı elde edecektir. Rusya ise bölgede yaşanan sermaye sıkıntısına çare bulma, bölge ülkelerinin alt yapılarını proje kapsamında sağlanan fonlar ile yenileme ve güçlendirme, Batı ile yaşadığı sorunlar nedeniyle ambargoların üstesinden gelme ve birçok uluslararası aktörle aynı masada bulunarak ikili ilişkiler kurma fırsatına haiz olacaktır. Rusya, Çin'in küresel ekonomik gücünden faydalanabilme, Çin de Rusya'nın küresel siyasi gücünden yararlanabilme olanağı elde edecektir. Bu sayede uluslararası arenada çok kutupluluğu ve yeni dünya düzenini savunan, Batının üstünlüğünü reddeden Çin ve Rusya, küresel anlamda daha güçlü bir pozisyona kavuşacaktır.

MİY ve AEB'nin tamamlayıcı bir şekilde hareket etmeleri öncü ülkeler olan Çin ve Rusya'nın tercihlerine bağlıdır. İşbirliğinin var olması Rusya adına daha önemlidir. Günden güne güçlenen, enerji ve silah üretimi konusunda kendisine olan bağımlılığı azalan Çin'i takip edebilme ve attığı politik adımları gözlemleyebilme imkânına sahip olacak olan Rusya, batısında AB öncülüğündeki Trans Atlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO) ve doğusunda – Obama döneminde önemli bir ticari mihenk taşı niteliğinde olan ancak Trump'ın başkan olması ile birlikte ABD yönetimi tarafından olumsuz olarak nitelendirilen – AB, ABD ve Japonya öncülüğündeki Trans Pasifik Ortaklığı'na (TPO)⁴ karşı MİY projesine katılarak kendisine müttefik bulmaktadır. Çin ise Rusya'nın aksine Batı ile ilişkiler kurmaktan kaçınmamaktadır. Daha açık bir politika izleyen Çin, ulaşabildiği kadar ülkeye erişmek istemektedir. Ayrıca her ne kadar küresel bölgeselleşme olarak nitelendirilse de MİY köken olarak Asya yapılanmasıdır. Özellikle Rusya'nın kendi nüfuz alanı olarak gördüğü Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile anlaşmalar yapan Çin'i Rusya bölgede Batılı aktörlerin yer almasının yerine tercih etmektedir. Ancak bu durumda Rusya kendi yaşam sahası ve doğal nüfuz alanı olarak gördüğü Orta Asya'ya Çin'in erişmesi ve kendi nüfuzunu oluşturma tehdidiyle karşı karşıya kalma riski ile yüzleşecektir.

MİY ile AEB'nin coğrafi dağılımları ve göreceli avantajları göz önünde bulundurulduğunda MİY, AEB'yi kapsamaktadır. Bu sebepten dolayı nüfuz alanı oluşturulacak alanlarda Rusya ve Çin kesişimler yaşamaktadır. Oluşan bu şartlardan dolayı iki ülkenin rekabet içerisinde bulunması kaçınılmazdır. Ancak bu rekabetin seviyesi ve şiddeti iki ülkenin uluslararası arenada izledikleri yakınsayan politikaların devamlılığı ile doğru orantılı olacaktır. Mevcut durumda Çin'in sahip olduğu ekonomik avantajlar, diğer ülkeler ile olan göreceli pozitif ikili ilişkileri ve sahip olduğu yeni bölgeselcilik anlayışı neticesinde MİY projesi; Rusya'nın, ekonomik olarak vaatte bulunamaması, Batı ile olan olumsuz ilişkileri ve bu durumların sonucunda oluşan dışa bağımlılık gibi nedenlerin etkisi ile, öncüsü olduğu AEB oluşumunu kendi mevcudiyetine enjekte

4 TPO, Barack Obama'nın ABD Başkanlığı döneminde Ekim 2015'te Avustralya, Brunei, Japonya, Kanada, Malezya, Meksika, Peru, Singapur, Şili, Vietnam ve Yeni Zelanda'nın dâhil olduğu 12 ülkenin katılımıyla uygulamaya dökülmüştür. Donald Trump'ın ABD Başkanı olmasıyla beraber ise ABD anlaşmadan çekilmiştir. Temmuz 2018 itibarıyla anlaşmaya taraf olmayan bir pozisyonda olsa da, ABD'nin bu oluşuma yeniden katılma ihtimali bulunmaktadır. ABD'nin anlaşmaya taraf olup olmaması durumu Rusya'nın bölgedeki yalnızlık durumunu ve dışlanmışlık pozisyonunu etkilememektedir. TPO, bölgedeki önemini korumaktadır. Benzer şekilde Trump yönetimindeki ABD, TTYO'ya yönelik de olumsuz politikalar izlemekte ve anlaşmaya şüphe ile yaklaşmaktadır.

etme kapasitesine sahiptir ve bu doğrultuda hareket etmektedir. Uluslararası arenada yakınsayan politikalar izleyen bu iki devlet mevcut konjonktürde işbirlikçi politikalar izlemekte ve bunun doğal bir sonucu olarak da MİY ile AEB tamamlayıcılık yönü daha ağır basan. yapılar halini almaktadır. Rusya ve Çin'in izledikleri bu yakınsayan uluslararası politikalar ı AEB ile MİY'in birbirlerinin tamamlayıcısı olarak varlıklarını sürdürmeleri ihtimalini artırmaktadır. Bu iki ülkenin atacağı her adım uluslararası siyasetin şekillenmesinde etkili olacaktır; çünkü Rusya ve Çin hem küresel hem de bölgesel siyasette diğer aktörlere karşı denge oluşturma ve bu aktörlerin alacakları pozisyonları belirleme noktasında kritik rollere sahiptir.

Sonuç

Devletlerin nüfuz alanları oluşturma ve bu alanları genişletme politikaları çerçevesinde önem attıkları bir siyasi araç olan bölgeselcilik; tek karakterli bir niteliğe sahip olmayan ve uygulayıcı aktörlerin siyasi tutumlarına ve karar alma mekanizmalarına göre farklılık gösteren bir girişimdir. Temel olarak klasik bölgeselcilik ve yeni bölgeselcilik olarak ikiye ayrılan bu siyasi bakış açısına verilebilecek en önemli iki örnek keşişen coğrafyalarda kurulmuş olan MİY ve AEB'dir.

Asya Yüzyılı olarak ifade edilen 21. yüzyılda Çin ve Rusya öncülüğünde kurulmuş olan bu iki yapılanma girişiminin birbirlerine yönelik ne tip bir politik ve ekonomik davranış biçimine sahip olacakları önemli bir meseledir. Çin ve Rusya'nın uluslararası arenada diğer devletler ile haiz oldukları ilişkiler ile ekonomik anlamda barındırdıkları güçler dikkate alındığında, Çin Rusya'dan daha avantajlı bir konuma sahiptir. İki yapılanma girişiminin belirlenen hedeflere yönelik ilerlemeleri de göz önüne alındığında MİY amaçları doğrultusunda ilerlemekte iken, AEB için aynı durum söz konusu değildir. Yeknesak olarak hareket etme alışkanlığını henüz elde edememiş olan AEB'de örgüte taraf olan aktörler ikili ilişkiler kurarak siyasetlerine yön vermektedir. Uluslararası arenada gerçekleşen olaylara karşı aynı reaksiyona sahip olunmaması ve uygulamaya geçen ortak pazar anlayışının üye ülkelerin ekonomilerine zarar vermesi nedeniyle Rusya ve AEB, Çin ve MİY'in proje çerçevesinde sunmuş olduğu kredilere, alt yapı yatırımlarına ve daha çok pazara eriştirebilme imkânlarına gereksinim duymaktadır. ASEAN, TPO, TTYO gibi bölgede var olan birçok oluşumdan dışlanan ve yer almayan, Rusya için, MİY göz ardı edilemeyecek nitelikte bir seçenek olmaktadır. Mevcut durumda Çin, sahip olduğu ekonomik avantajlar, diğer ülkeler ile olan görece pozitif ikili ilişkileri ve geliştirdiği yeni bölgeselcilik anlayışı neticesinde diğer aktörler tarafından benimsenen bir şekilde MİY projesini yürütürken; Rusya ekonomik olarak vaatle bulunamaması, Batı ile olan olumsuz ilişkileri ve bu durumların sonucunda oluşan dış bağımlılık gibi nedenlerin etkisi ile AEB'nin çekiciliğini artıramamaktadır. Sahip olduğu imkânlar ve yayılmacı karakteri sayesinde AEB'yi kendisine enjekte eden MİY, bu sebeple daha etkili ve avantajlı bir konuma haizdir. Bu yönüyle AEB dış ilişkiler kapsamında MİY'e muhtaç bir pozisyona düşmektedir ve iki ülkenin uluslararası arenada yakınsayan dış politika hedeflerine sahip olmaları neticesinde MİY ile AEB tamamlayıcılık yönü daha ağır basan bir şekilde varlıklarını sürdürmektedir.

İki oluşumun imzaladıkları işbirliği programı çerçevesinde hareket etmeleri durumunda iki ülke de bu durumdan istifade edecektir. Bu sayede hem bölge içinde daha çok söz söyleme olanağına sahip olacak hem de yabancı aktörlerin bölgede nüfuz alanı oluşturmalarını engelleyebilecek olan Çin ve Rusya, bölgesel güvenlik, sürdürülebilir enerji ve bölge kültürünün korunması gibi konularda da başarıya ulaşmış olacaklardır. Ancak bu işbirliği rekabeti sonlandırmayacaktır. Küresel politikada sahip oldukları hedefler kapsamında ekonomik anlayış, etnik yaklaşım ve Batı ile olan ilişkiler açısından birbiri ile farklı pozisyonlarda olan bu iki devlet, işbirliği süresince birbirlerinin attıkları adımları takip edebilme ve bu adımlara göre siyasetlerinin şekillendirebilme imkânına erişeceklerdir.

Görüldüğü üzere, uluslararası arenada güçlü bir devlet olmanın gerekliliği olarak nitelendirilen bölgeselcilik, yükselen güçler olarak da ifade edilen Çin ve Rusya tarafından da, farklı pratiklerle de olsa, bu amaç doğrultusunda kullanılmaktadır. Kesişen coğrafyalar üzerinde kurulan MİY ve AEB'nin süreç içerisinde tamamlayıcı veya birbirini engelleyici statüde olup olmayacakları bu iki devletin dostluk ilişkilerinin sürmesine, küresel ve bölgesel alternatiflerin oluşturacakları fırsat maliyetlerine, bölge ile dünya siyasetindeki değişimlere karşı reaksiyonlarına ve sahip oldukları hedeflerden verecekleri taviz seviyelerine göre şekillenecektir.

Kaynakça

- Acharya, A. (2001). *Constructing a Security Community in Southeast Asia*. London: Routledge.
- Aksu, H. (2016). "Çin'in Yeni Bölgeselleşme Ve Normatif Güç Paradigması Ortadoğu'yu Dönüştürür Mü?". *Orsam*. 8 (76), 70-73.
- Albert, E. (2018). "China's Big Bet on Soft Power". *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/backgroundunder/chinas-big-bet-soft-power>
- Alım, E. ve F. Aksu. (2019). "Rusya Liderliğinde Bir Güç Merkezi Olarak Avrasya Ekonomi Birliği." *IPSUS*. Cilt 7, Özel Sayı (Temmuz 2019); 1-22.
- Antkiewicz, A. & Whalley, J. (2005). "China's New Regional Trade Agreement". *World Economy*, 28(10): 1539-1557.
- Bogubaev, K. (2013). "Kyrgyzstan-Russian Relations". *Strategic Outlook*. http://strategicoutlook.org/publications/Kyrgyzstan_Russia_Relations.pdf
- Brzezinski, Z. (2010). *Büyük Satranç Tahtası*. Yelda Türedi (çev.). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Bugubaev, K. (2013). "Kyrgyzstan-Russian Relations". *Strategic Outlook*, http://strategicoutlook.org/publications/Kyrgyzstan_Russia_Relations.pdf.
- CGIT. (2015). *China Global Investment Tracker*. <http://www.aei.org/china-global-investment-tracker/> Erişim Tarihi: 14.04.2018).
- Crisis Group. (2016). "The Eurasian Economic Union: Power, Politics and Trade". Europe and Central Asia Report. 240, Temmuz 2016.
- Eurasian Commission. (2015). *Dogovor o Yevraziiskom Ekonomicheskom Soyuze*, <http://www.eurasiancommission.org/ru/Lists/EECDocs/635.375.701449140007.pdf>.
- Eurasian Economic Comission. (2015). *Eurasian Economic Integration: Facts And Figures*. Moskova.
- Fallon, T. (2015). "The new Silk Road Xi Jinping's grand strategy for Eurasia". *American Foreign Policy Interests*. 37(3), 140-147.

- Frear, T., Kulesa, L. & Kearns, I. (2014). "Dangerous brinkmanship: Close military encounters between Russia and the West in 2014". *European Leadership Network Policy Brief*.
- Gorenburg, D. (2014). "Countering Color Revolutions: Russia's New Security Strategy and Its Implications for US Policy". *PONARS Eurasia Policy Memo*, 342, 1-6.
- Hettne, B., Inotai, A. & Sunkel, O., (1999). *Globalization and the New Regionalism*. Basingstoke: MacMillan Press.
- Hoffmann, S. (1982). Reflections on the Nation-State in Western Europe Today. *Journal of Common Market Studies*, 20(1-2): 21-37.
- Hongyuan, L., Yun, G. & Qifa, S. (2012). *China's Road*. Beijing: Huangshan Publishing House.
- Hurrell, A. (2016). "Hegemony, liberalism and global order: what space for would-be Great Powers?". *International Affairs*, 82(1), 1-19.
- IISS. (2015). "China's ambitious Silk Road vision". *Strategic Comments*. 21(6), 4-5.
- Kaczmarek, M. (2017). "Non-western visions of regionalism: China's New Silk Road and Russia's Eurasian Economic Union". *International Affairs*, 93 (6), 1357-1376.
- Karadeniz, R. F. ve G. Oğuz Gök. (2019). "Bölgeselcilik Çalışmalarında Bölgeler Üstü ve Bölgeler Arası İlişkiler: Avrupa Birliği ve Afrika Birliği İlişkileri Örneği." *IPSUS*. Cilt 7, Özel Sayı (Temmuz 2019); 101-118.
- Katıtaş, G. (2018). "Bir Dış Politika Nüfuz Aracı Olarak Uluslararası Örgütler ve Dış Yardımların Politik Ekonomisi: ABD, Çin ve Rusya Üçgeni". Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Keohane, R. O. 1984. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton, NJ: Princeton University Press
- Kibar, Tamina. "Avrasya Ekonomik Ortaklığı", *Türksam*. <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1=2&yazi=163>, (29.06.2007).
- Kinyakin, A. (2016). "The Eurasian Economic Union: between co-existence, confrontation and cooperation with the EU". *Rocznik Integracji Europejskiej*, 10, 461-480.
- Kolpakova, T. V. & Kuchinskaya, T. N. (2015). "China's 'New Regionalism' as a Mechanism to Strengthen the Influence of China in the Global Integration Processes: An Example of Eurasian Economic Union". *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(Special Issue), 109-115.
- Kupchan, C. (2014). "Unpacking hegemony: the social foundations of hierarchical order". İçinde; (Ed.) G. J. Ikenberry, *Power, order, and change in world politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Leonova, O. (2016). "Global Regionalization as a Phenomenon of Globalization". *Globalistics and Globalization Studies*. 271-276.
- Lingliang, Z. (2016). "Conceptual analysis of China's belt and road initiative: A road towards a regional community of common destiny". *Chinese Journal of International Law*. 15(3), 517-541.
- Makarychev, A. (2013). "Regionalism and Identities in the Common Neighborhood: European and Russian Discourses". *CEURUS EU-Russia Papers*, 10, <http://www.ceurus.ut.ee/wp-content/uploads/2011/06/MakarychevEU-Russia-paper-10.pdf>.
- Mattli, W. (1999). "Explaining Regional Integration Outcomes". *Journal of European Public Policy*, 6(1): 1-27.
- Mearsheimer, J.J. (2001). *The tragedy of Great Power politics*. New York: Norton.
- Mehmetçik, H. (2019). "Bölgeselcilik Çalışmalarında Bölgeler Üstü ve Bölgeler Arası İlişkiler: Avrupa Birliği ve Afrika Birliği İlişkileri Örneği." *IPSUS*. Cilt 7, Özel Sayı (Temmuz 2019); 72-84.
- Milner, H. V. (1997). *Interests, Institutions and Information: Domestic Politics and International Relations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Mistry, P. S. (2003). "New Regionalism and Economic Development". İçinde; (Ed.) F. Söderbaum & T. M. Shaw. *Theories of New Regionalism: A Palgrave Reader*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 117–139.
- Moon, C. (2018). "ASEAN". *Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/ASEAN>.
- Moravcsik, A. (1991). "Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community". *International Organization*, 45 (1), 19–56.
- OECD Development Centre (2018). "Medium-term Projection Framework – 2018". <http://www.oecd.org/dev/asia-pacific/mpf.htm>.
- Pavlov, A. (2011). "Assessing the Economic Effect of Kyrgyzstan's Accession to the Customs Union, A study on the Kyrgyz Republic Integration into the EurAsEU Customs Union". *Journal of Eurasian Economic Integration*, 1 (10), 1-18.
- Putin, V. (2011). "Novyi integratsionnyi proyekt dliya Yevrazii-budushcheye, kotoroye rozhdetsiya segodniya". *Izvestia*, 3 Oct. 2011, <http://izvestia.ru/news/502761>.
- Putin, V. (2016). "Novyi integratsionnyi proyekt". Plenarnoye zasedaniye Petersburgskogo mezhdunarodnogo ekonomicheskogo foruma, St Petersburg, 17 June 2016, <http://kremlin.ru/events/president/news/52178>
- Qoraboyev, I. (2018). "One Belt, One Road: A Comparative Regionalism Approach". İçinde; Yu Cheng, Lilet Song ve Lihe Huang (Ed.) *The Belt & Road Initiative in the Global Arena Chinese and European Perspectives*. Singapur: Palgrave, 103-116.
- Robert Gilpin, R. (1987). *The Political Economy of International Relations*. Princeton University Press.
- Stone Sweet, A. & Caporaso, J. A. (1998). "From Free Trade to Supranational Polity: The European Court and Integration". İçinde; (Eds.) A. Stone Sweet and W. Sandholtz, *European Integration and Supranational Governance*. Oxford: Oxford University Press, 92–133.
- Şanlı, Bahar. (2008). "Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22 (1), 13-30.
- The Shanghai Cooperation Organisation. (2017). "The Shanghai Cooperation Organisation". http://eng.sctsco.org/about_sco/.
- Troitsky, M. (2009). "Global Regionalism and Foreign Policy of Russia". *Svobodnay mysle*. 11, 35–46.
- Wood, J. (2017). "ASEAN at 50: What does the future hold for the region?". *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2017/05/asean-at-50-what-does-the-future-hold-for-the-region>.
- www.europeanleadershipnetwork.org/medialibrary/2014/11/09/6375e3da/Dangerous%20Brinkmanship.pdf.
- Kinyakin, Andrey. "The Eurasian Economic Union: between co-existence, confrontation and cooperation with the EU", *Rocznik Integracji Europejskiej*. No.10, 2016, ss.461-480.
- Xiaotong, Z. & Xiaoyue, L. (2014). "China's Regionalism in Asia". *The Asian Forum*, 3 (3), <http://www.theasianforum.org/chinas-regionalism-in-asia>.
- Xinhua. (2002). "Deepen the solidarity and cooperation and create a bright century". http://news.xinhuanet.com/ziliao/200206/05/content_425593.htm.
- Ye, M. (2015). "China and competing cooperation in Asia-Pacific: TPP, RCEP, and the New Silk Road". *Asian Security*, 11 (3), 206–24.
- Zhang, D. (2018). "The Concept of 'Community of Common Destiny' in China's Diplomacy: Meaning, Motives and Implications". *Asia & the Pacific Policy Studies*. 5 (2), 196–207.